

Aproximación ás expresións de fe relixiosa e prácticas de piedade dos fregueses de San Paio de Figueiroa e da Estrada nos últimos catro séculos

Manuel Castiñeira Rodríguez

As miñas fontes de información foron, fundamentalmente, os arquivos parroquiais da Estrada, Ouzande e Matalobos e o arquivo municipal; tamén, por suposto, persoas que manteñen vivos na memoria feitos acontecidos do 1925 deica hoxe.

Aceptando como válida a afirmación do Cóengo de Zaragoza Xosé María Cabodevilla: *onde queira que vaíamos viaxamos sempre metidos dentro de nós mesmos e, máis ca ver co ollo, vemos a través do ollo*, por iso mesmo, manifesto, xa de principio que, a miña condición de sacerdote e crente vai influir inevitablemente na maneira de interpretar os feitos históricos, sociolóxicos e relixiosos que de seguido me propoño presentar. Como desexaba apreixar o sentimento relixioso dos nosos devanceiros fregueses da parroquia de San Paio, centrei as miñas pescudas nos seguintes aspectos:

1. Lugares de culto nos que conste a celebración comunitaria da fe, achegándonos o máis posible á súa ubicación espaciotemporal.
2. Devocións máis comúns manifestadas nas imaxes, celebracións e festas.
3. Institucións de que se serviron para cultivar e propagar a fe.

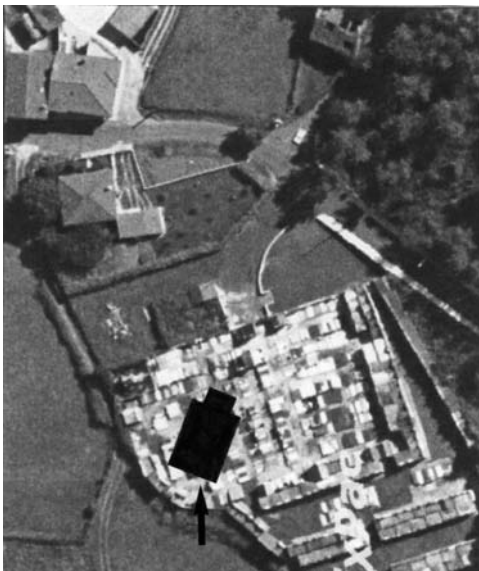
4. Párrocos encargados, durante os catro últimos séculos, de manter aceso o lume da fe.

I. Centros de culto ou lugares sagros

Cos datos que nos ofrecen os arquivos parroquiais obtemos seis centros de culto; cinco construídos na antiga parroquia de Figueiroa e un na de Ouzande. Trataremos de presentalos por orde cronolóxica de erección, na medida en que as fontes nolo permitan

Igrexa parroquial de San Paio de Figueiroa

Polos datos que se desprenden da relación de obras que nela se efectuaron na segunda metade do XVIII, hai que imaxinala coma un edificio de estilo románico de dimensións reducidas; espadana dunha soa campá e símbolos xacobeos como “veneras” que amosa-

Sobre a vista aérea do cemiterio da Estrada, situación aproximada da primitiva igrexa parroquial de San Paio de Figueiroa.

ban a súa ubicación no Camiño de Santiago. Estaba situada no actual cemiterio da Estrada, na súa parte máis baixa e antiga, á man dereita entrando pola cancela inferior, aproximadamente na parte media do espazo limitado entre o camiño que parte do portal, e o muro do norte. Cóntase a existencia nese lugar dunha cimentación antiga, que sen dúbida pertenceu á igrexa de Figueiroa, por referencias duns albanses que alí mesmo construían un panteón soterrado.

Sobre estas lápidas ubicouse a Igrexa parroquial de Figueiroa.

Imaxinamos un edificio con adro abondo para percorrer as procesións, coa súa fachada principal orientada cara ó oeste. Calculamos a súa construción no século XII, permanecendo aberta ó culto deica o ano 1853, cando quedou destruída polo lume, que algúns mal pensados dicían que fora provocado, coa intención de acelerar o proceso de construción dunha nova igrexa no lugar da Estrada.

A Capela do Espírito Santo

No ano 1589 don Juan González de Figueroa, esposo de dona Inés Álvarez y Bermúdez de Castro realizaron vinculación dunha parte importante dos seus bens en Figueiroa, na Estrada e no lugar de Moldes, en Santa Baia de Matalobos, cedéndolles a dous dos seus fillos coa carga ou condición de edificar e soste debidamente unha capela baixo a advocación do Espírito Santo no lugar da Estrada, pertencente daquela ás parroquias de Figueiroa, Ouzande e Guimarei. A línea divisoria viña dada polos camiños, de modo que, seguindo a línea Fernando Conde - Ulla – Calvo Sotelo - Peregrina, en sentido Pontevedra, todo o que quedaba á dereita pertencía a Figueiroa. Tomando agora como referencia a rúa Pérez Viondi, deica

a farola, se dende alí miramos cara a Ouzande, canto deixaba á dereita era desta parroquia, pertencendo a Guimarei a parte da esquerda. Na mencionada capela do Espírito Santo celebrábanse dúas misas semanais en sufraxio dos seus fundadores e antecesores con cargo ós titulares dos bens da referida Fundación, que levaba consigo tamén a obriga de edificar e manter unha casa Hospicio de peregrinos.

Os relatos das visitas pastorais dannos a coñecer a permanente loita da Igrexa para urxir ós detentadores dos bens que cumprisen os seus deberes, de modo que en ocasións foi preciso acudir ó brazo secular para apremiar a aqueles o coidado da capela e a satisfacción dos sufraxios establecidos.

Pretendo agora situar, coa maior exactitude que as fontes de información mo permitan, a capela do Espírito Santo. Tomaremos como referencia un camiño secundario polo que os veciños de Ouzande accedían ó vieiro principal que viña de Forcarei por Bedelle. No libro de fundacións da parroquia de Ouzande afírmase, no ano 1810, sobre unha cancela que estaba entre a casa de Felipe Trigo e a da viúva de Domingo do Pazo, *cancela que está frente al camino que pasa por delante de la Capilla del Espíritu Santo*. Sendo esas casas de Ouzande e pertencendo a capela a Figueiroa; tendo en conta que os templos situasen a súa porta principal cara ó poñente e que o camiño pasaba *por diante da capela*, coido que podemos precisar xa o lugar exacto onde se ubicou.

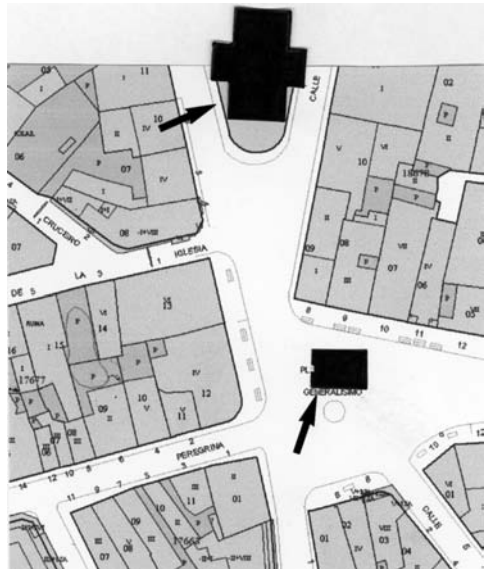
Outras fontes veñen confirmar e aínda completar o anteriormente exposto. Na sesión da Corporación Municipal do 25 de abril do 1842, cando se estaba a construír ó cárcere, consta que os presos, de modo provisional, foran aloxados na Capela do Espírito Santo, daquela desafectada do culto. O 22 de agosto do mesmo ano o Concello menciona os veciños máis próximos á Capela, que ameazaba ruína: Francisco Trigo (penso que vivía no fundo onde hoxe se asenta a vivenda da familia Silva Cordo), don José Vila del Pino (albergou a súa casa o Concello provisional no 1842 e naquel solar construíu posteriormente don Pedro Campos) e, por último, don

Felipe Tato, sacerdote que o Concello contratara como mestre, facendo escola na súa propia casa, que daba tamén á praza polo vendaval. Pero acheguémonos aínda un pouquiño máis; na sesión municipal do 11 de xaneiro do 1843 faise constar que os escombros da Capela do Espírito Santo impiden o ornato público, ademáis de constituíren un estorbo para os veciños que naquel lugar celebraban a feira. Ese sería o lugar máis axeitado para situar a lápida constitucional, según acordo dalgúns anos

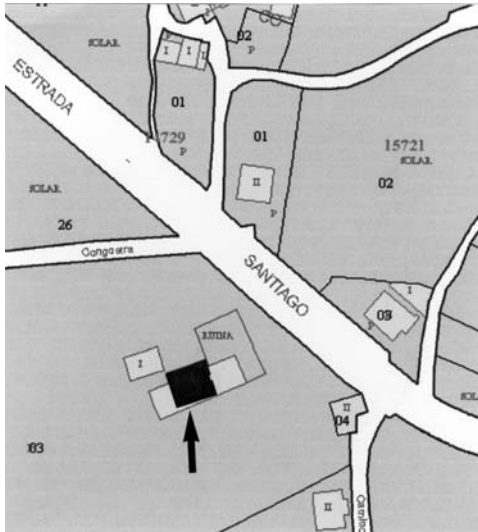
atrás, e que se fixou no centro da citada praza, e á que aluden os historiadores consignando os coñecidos versos do cura don Juan Manuel Fontenla. No centro, pois, da praza da Farola, no lugar que agora ocupa o xandinciño circular, tirando quizais un pouquiño cara ó norte: alí naceu a primeira expresión de fe relixiosa comunitaria da Estrada; e alí mesmo se botaron tamén os fundamentos da nosa capitalidade, xa que no ano 1840 deu alí os primeiros pasos. Coma quen di, o metro cero do concello estradense, o embigo do noso particular microcosmos municipal.

A Capela de San Xosé

Sen que conservemos no arquivo parroquial data concreta da súa fundación, sabemos que a familia Sangro construíu ó pé do seu pazo, máis coñecido como Casa Grande de Figueiroa, un centro de culto. Visitada no 1727, faise constar que dita capela estaba a carón da casa

Sobre o plano sitúase a "igreja vella" da Estrada, de planta de cruz, e a Capela do Espírito Santo. Tamaño e situación aproximados.

Situación da outrora próspera Casa Grande de Figueiroa, hoxe arruinada. Ó seu carón encontrábase a capela pacega de San Xosé.

de don José Bermúdez de Sangro, Rexidor da Cidade de Santiago, en Figueiroa de arriba. O visitador fai constar que a capela estaba ben aseada e dotada do imprescindible para o culto. Así mesmo encarece ó párroco solicite ós donos do pazo títulos e licencias da capela. Sucede aquí que o patrono desta capela pacega de San Xosé, séndoo tamén da do Espírito Santo da Estrada, mantén esta última e o Hospicio anexo mal reparada e carente dos efectos mínimos para oficiar a

Eucaristía con dignidade. Paradoxo evidente que pode encontrar a súa explicación na busca de comodidade dos habitantes da Casa Grande de Figueiroa, evitando teren que se desplazar deica a igrexa parroquial, mais tamén por certa ansia de prestixiar a súa morada co engadido dunha capela. Penso que esta capela de San Xosé debeuse construír pola primeira ou segunda década do XVIII, e seguramente deixou de ser lugar de culto contra a metade do dazanove época na que a propia Casa Grande pasou a empregarse como acuartelamento da Milicia Nacional.

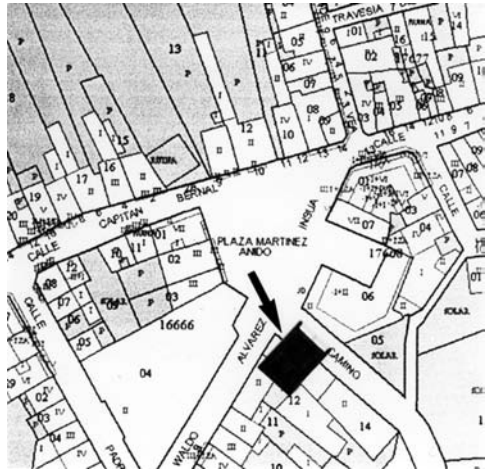
Capela da Peregrina

No 1841, ó tempo da construción do Cárcere do Partido, que ocupou o solar da actual casa da terceira idade, don Juan Manuel Fontenla, cura párroco de Ouzante e polo tanto con xurisdicción nesta porción do lugar da Estrada, solicita –e obtén– do Arcebisado permiso para construír unha capela, alegando que na Estrada, derru-

No solar das casas que fan esquina, entre as rúas de Waldo Álvarez Insua e Manuel García Barros, situouse probablemente a Capela da Peregrina. A súa proximidade ó cárcere facía posible que os reclusos oisen misa dende as rexas do presidio.

bada xa daquela a Capela do Espírito Santo, non existía lugar ningún para celebrar culto. O día 19 de marzo do 1842 bendiciu a capela, baixo a advocación da Virxe Peregrina o propio párroco, previa autorización do Vicario Xeral da Diocese pois o Arcebispo encontrábase desterrado na illa de Mahón. Nela poderían oír misa os feirantes que acudían ó mercado da Estrada, e mesmo tamén os presos do cárcere a través das reixas. Por tódolos detalles que as fontes nos proporcionan chego eu á conclusión que a Capela estivo ubicada, moi probablemente, á esquerda da actual rúa Waldo A. Insua conforme se entra pola Peregrina e pasado o edificio

Ubicación da antiga Capela da Peregrina, derrubada no ano 1884.

dos anciáns, no solar do primeiro edificio da dereita da rúa M. García Barros; a fachada principal estaría fronte mesmo do lateral dereito do cárcere según se miraba cara a ela.

A historia deste lugar de culto no que se iniciou entre nós a devoción á Virxe Peregrina foi realmente curta. Destruída polo lume a igrexa de San Paio de Figueiroa, iníciase o proceso de construción do novo templo parroquial no lugar da Estrada e, mesmo o día que se bendice e inaugura este templo, cérrase a Capela da Peregrina construída enteiramente co escaso peculio de don Juan Manuel Fontenla e as esmolos de fregueses e devotos. Trasládase a Ouzande a Imaxe da Virxe Peregrina e menaxe de culto, incluída a campá pequena que hoxe repenica naquela parroquia.

Afirma don Pedro Varela que o edificio da Capela foi mercado por don Benito María de Oca, Alcalde da Estrada, Promotor Fiscal, Deputado Provincial e Xuíz de Paz. Neste mesmo edificio e baixo o título de Capela de Santa Lucía aínda se celebraron actos de culto, misas ou vodas en anos posteriores. Engade Varela que foi derrubada no 1884 co descontento dos veciños de Ouzande alegando, con razón, que era tamén froito da súa suor. Os 16 anos que a Capela albergou á Peregrina foron suficientes para acender no corazón dos estradenses o amor á Virxe Peregrina, deixando constancia, unha vez máis, da relación da Estrada co Camiño de Santiago.

Igrexa de San Paio da Estrada

Non é preciso gastar tempo explicando a ubicación daquel templo que empezou a construírse na vila da Estrada a partir do 1859 pois, para aqueles que non o lembren ergueito, existen gran cantidade de fotografías que nolo amosan no seu emprazamento orixinal.

Como xa quedou dito, o motivo da súa construción foi a desaparición por incendia do templo parroquial de Figueiroa. A razón de ubicalo naquel lugar encontrámola no crecemento da poboación, a concorrencia de xente polas feiras e a consecución da capitalidade municipal a partir do 1840. Os medios económicos procedían do

Estado, Diócese e colaboración xenerosa do vecindario. Foi bendicida e inaugurada polo párroco don Manuel Álvarez Monteserín o 25 de xuño do 1858, en presenza de numeroso público e forzas vivas da comarca. As previsións de crecemento da Estrada non deberon ser axeitadas pois só 40 anos máis tarde colocouse xa a primeira pedra do “novo” templo parroquial por mostrarse claramente insuficiente aquel. Nunha declaración do cura don Santiago Radío, en orde á liquidación de dereitos

reais en xullo do 1911 podemos ler: *el templo parroquial de esta villa, cuyo solar y terreno adyacente mide una superficie de nueve áreas y cincuenta centiáreas, 950 metros cuadrados*. Enténdese que nesta superficie estaba incluído o adro, o que nos daría unha idea da escasa capacidade da igrexa, o que explica o escrito de don Nicolás Mato dirixido no 1920 ó Ministerio correspondente apremiando a construción dun novo templo parroquial.

A igrexa permaneceu activa deica o día 15 de agosto do ano 1935, día da bendición do novo e actual templo parroquial da Estrada. Son setenta e sete anos de experiencias relixiosas vividas polos nosos devanceiros e bastantes persoas que aínda viven. O edificio foi vendido en subasta e, unha vez desmochado da súa torre, pasou a usos profanos, almacén de mercadorías e garaxe de automóbiles ata que foi derrubado; no seu solar construíuse o edificio do Banco Simeón.

Nunha fotografía de principios do século vinte a “igrexia vella” de San Paio da Estrada.

Actual igrexa parroquial de San Paio da Estrada

A súa construción foi cousa moi azarosa, con épocas de obra parada e mesmo pasando polas mans de distintos constructores e arquitectos. Tampouco faltou un conflito xudicial que se ventilou no Tribunal Supremo... total, trinta e sete anos dende a colocación da primeira pedra no 1898 ata inaugurarse, sen rematar de todo, no 1935. Cómpre sen embargo recoñecer que se proxectou unha obra con previsión de futuro: as súas dimensións veñen ser as mesmas, aproximadamente, cás da anterior Catedral de Santiago, destruída por Almanzor no 997, e da que Guerra Campos afirma que era das máis grandes de España. Certo que foi erixida mil anos antes cá nosa pero tamén o é que estaba destinada a recibir xente de fóra, moitos peregrinos, mentres que a da Estrada era... para A Estrada. Aínda así quero consignar aquí a necesidade dun segundo centro de culto que sería suficiente duns 150 metros edificadas, pois sucede a menudo que adoitan coincidir con frecuencia na mesma hora e día celebracións litúrxicas e acontecementos relixiosos de diversa índole. Saberíame a gloria que se chegaran a facer algunhas obras de adecuado remate do noso templo parroquial e que logo despois fose consagrado co rito solemne que ten a liturxia católica, que é algo máis ca unha simple bendición, como se fixo.

E logo se escribiu a historia azarosa da súa construción e ordenación do seu entorno, dende a adquisición deica a última remodelación efectuada no 1990, indagando nos arquivos e hemerotecas nos que se encontran consignados os datos e actividades das persoas que o fixeron posible, dende don Nicolás Mato e curas anteriores, pasando por dona Melania Nine con quen A Estrada ten contraída débeda de gratitude polos moitos servizos que prestou á freguesía e veciños da vila, sen esquecer a ningunha das tantas persoas que, baleirando os seus petos e estimulando a outros a que o fixesen, conseguiron levantar este templo. Nin deixar de lado a aqueloutros que con teatros, tómbolas e festivais contribuíron tamén a fin tan digno de loubanza. ¡Loores para todos eles!

Gustaríame, por último, expor os motivos polos que me dediquei a buscar información sobre os lugares de culto das freguesías de Figueiroa e A Estrada. Nunha viaxe que realicei a Terra Santa no 1980 experimentei unha fonda emoción o día en que visitei o templo construído no lugar que, según a tradición, Cristo celebrou a última Cea. Sendo obxectivamente máis importante o feito de que tivese acontecido (alí ou noutro lugar) a Institución da Eucaristía, para min tivo máis importancia naquel intre o feito de *ter acontecido alí onde eu me encontraba*. Entendín entón as palabras de meu pai aquel 13 de novembro do 1963. Despois da Santa Misa coa que festexamos as vodas de ouro, celebrada coa benevolente licencia do para min inesquencible Cardeal Quiroga, dirixiuse a min e díxome: *O que máis me emociona é que a esta casa, arranxada polos nosos devanceiros Alberte e Dominga, alá pola metade do século dezasete, e que herdei despois de pasar por sete xeracións, viñese Cristo facerse presente para abastecer e facer de anfitrión da nosa mesa.*

Consola, di José María Cabodevilla, *pensar que Deus elixiu certos espazos concretos do mundo para deixar neles a súa máis amorosa e singular presenza. É un don inefable concedido ó home, que precisa decote limitalo todo para non se perder, para poder pensalo todo, utilizando un réxime mental de escalas. Por iso Cristo mesmo escolleu uns centímetros de pan para darnos a súa especialísima presenza, a máis tenra.*

Os centros de culto estudados ubicábanse en espazos sobre os que a Igrexa implorou de Deus a súa gracia, dicindo: *A túa gracia, oh Deus, coa forza da túa palabra e dos Sacramentos, infunda fortaleza no corazón dos fieis que neste lugar se congreguen.* E os cregos, na festa da dedicación dun templo, afirmamos, con palabras do poeta e teólogo Xosé Antón Miguélez:

Nesta casa de pedra
 Da igrexa do Señor
 Mantense o lume aceso
 Da nosa Redención;

 Mesa de pan e viño
 Regalo do Amador,

Pousada no camiño
 Alento do viador,
 Matriz que nos recrea
 Irmáns de condición.

II. Devocións e imaxes veneradas

Unha vez constatada a veneración das tres persoas da Santísima Trindade na freguesía de San Paio –pois todos eran bautizados no nome do Pai e do Fillo e do Espírito santo, santiguábanse invocándose e mesmo rezaban o Credo ou símbolos dos Apóstolos–, entre os séculos XVII e XIX existiu unha efixie de Deus Pai no máis alto do retábulo do templo parroquial. A devoción á Segunda Persoa manifestábase no culto á Eucaristía e na presenza no templo parroquial dun altar baixo a advocación do Santo Cristo. Por outra parte había na capela da Estrada unha efixie do Espírito Santo que, unha vez derrubada aquela no segundo tercio do século dezanove, fora trasladada a Figueiroa e posteriormente á nova igrexa da Estrada, onde no 1858 consta que estaba exposta ó culto. Devoción intensa foi sempre nesta freguesía a devoción á Nai de Xesús, venerada inmemorialmente xa en Figueiroa baixo a advocación da Nosa Señora do Rosario que tiña confraría propia. Así mesmo venerábase a Nosa Señora dos Remedios, á que estaba adicado o altar lateral do Evanxeo, ou sexa, o da man esquerda entrando na igrexa. Tamén se veneraba como a Nosa Señora da Soedade. María, no misterio da súa participación dos sufrimentos de Cristo, recibiu veneración ó longo da historia cos títulos de Nosa Señora da Piedade, como se adoita refrexar nos cruceiros da nosa terra, incluído o da Estrada; Nosa Señora das Angustias; das Dolores cunha espada espetada no peito ou ben sostendo nas súas mans un corazón atravesado por sete espadas, aludindo á expresión de fe popular que se manifestaba no rezo de sete avemarías en memoria dos sete máis *acerbos dolores* da Nai de Cristo. En Figueiroa era, como quedou dito, a Soedade; nas dúas igrexas da Estrada, as Dolores cunha espada, tal como hoxe se ve.

Veneraban tamén en Figueiroa a San Paio, patrono da parroquia, a Santo Antonio Abade, a Santo Antonio de Padua, a San Roque e a Santa Elena. Na igrexa da Estrada, chamada por nós *igreja vella*, consta que, desaparecidas as imaxes da Nosa Señora dos Remedios, a da Soedade e a de Santa Elena, seguiron expostas ó culto as efixies do Pai Eterno e do Espírito Santo, a do patrono San Paio, a do Rosario, de San Roque e Santo Antonio Abade e de Padua. Xa no 1870 aparece a Nosa Señora da Peregrina, Santa Apolonia e unha imaxe do Neno Xesús. Posteriormente, no 1877

constatamos xa a veneración á Inmaculada Concepción nunha imaxe de vestir regalada á parroquia polo cura don Francisco Coto Eirín, trala erección canónica das Fillas de María no ano 1875, congregación que tanto contribuiu á propagación, ata o día de hoxe, da devoción de María Inmaculada.

No ano 1892 figuran como imaxes novas a da Nosa Señora das Dolores, de vestir e con talla case natural, como a describe o cura; foi un regalo de don Cayetano Vicente, mestre de profesión que vivía na rúa da Peregrina onde tiña un pequeno oratorio no que se veneraba tamén outra imaxe, duns 58 cm., que aínda hoxe se conserva no domicilio de doña Teresa Vicente Pardo, bisneta dun irmán do mencionado D. Cayetano Vicente. En torno a esta imaxe, a

Primitiva situación da imaxe da Inmaculada, obra de Asorey, ó final da rúa don Nicolás e fronte á porta do templo parroquial da Estrada.

memoria familiar mantén a convicción, recibida oralmente dos seus maiores, de que realizou un milagre, preservando a vida dun meniño pequeno que resultou ileso ó derrubarse o teito da habitación onde durmía, nun día de gran treboada. A devoción á Nosa Señora era propiciada tamén pola práctica habitual entre os vecinos de levar, prestada pola familia Vicente, a imaxe á casa dos moribundos que sufrían unha prolongada agonía para que a Virxe intercedese por eles perante Deus á fin de desprenderse de contado, cando o cura lle facía a recomendación da alma, ou ía *encamiñalos*, según expresión que escoitei máis duna vez en Lérez, cando persoas que sufrían moito me dicían: *señor cura, encamiñe a miña alma, para que Deus me libre de contado deste sofrimento, que xa non podoo turrar polo alento*. Expresión fermosa da fe sinxela e fonda da nosa xente. A imaxe doada por don Cayetano é a que con devoción veneramos agora na Estrada, particularmente no día 15 de setembro. Finalmente, figuraba tamén a imaxe de San Xosé, a mesma que hoxe temos, procedente quizás da capela de San Xosé de Figueiroa. Aparece tamén a finais do XIX a imaxe da Nosa Señora do Carme, de vestir, dun tamaño *bastante bueno*, según consta no inventario da época. E tamén figura a Santa Apolonia, que recibe culto en Guimarei; San Bieito, que o recibe en Matalobos e a Peregrina que tamén é venerada en Ouzande... poida que se trate dun culto por mimetismo que acabou desaparecendo coa igrexa vella.

No 1893 conséntase a presenza no templo parroquial dun Cristo Xacente, dunhas seis cuartas, según expresión do cura que efectúa o inventario. Encontrábase no interior duna furna de madeira de castaño vernizada de negro e con motivos decorativos de madeira de buxo. Esta imaxe foi regalada á parroquia polo cura don José Baños Noya e a furna ou sepulcro por don Eliseo de Silva Espinosa, xunto cunha cruz de pino. Estes tres motivos empregábanse na representación da escea do Desencravo e para a procesión do Santo Enterro na Semana Santa. Engadía o cura que este D. Eliseo era avó materno de dona Concha Losada Silva, viúva de Paseiro, quen fixera tamén doazón dun

Calvario de madeira de caoba con incrustacións de marfil, para ser empregado na procesión, e que se gardaba na casa do doante.

Tamén por aquelas datas dona Adelaida Paz, viúva de Couñago, doou á igrexa dúas imaxes dos Sagrados Corazóns de Xesús e de María, xa usadas, de tamaño pequeno e hoxe retiradas do culto ó seren substituídas por outras que no 1906 doou un devoto. O cura don Ricardo Rivas Mugía afirma que o precio andaría polas 2000 pesetas, sendo restaurada recentemente a do Corazón de María.

Ó tempo da inauguración da actual igrexa, no 1935, seguiron expostas á veneración dos fieis as imaxes dos Sagrados Corazóns, Nosa Señora das Dolores, o Cristo Xacente e a de San Xosé, as outras foron retiradas do culto. No 1936 figuran xa na Estrada as imaxes actuais de San Paio, do Crucificado, da Milagrosa, a da Nosa Señora do Carme e a de San Francisco. En anos sucesivos foron incorporándose as imaxes de San Antonio de Padua, Santa Rita de Casia e Nosa Señora de Fátima. Non quero omitir a imaxe da Nosa Señora do perpetuo Socorro, retirada hoxe do culto e da que non atopei datos no Arquivo, e outra efixie grande, con capacidade de inspirar sentimentos de fonda devoción, que representa o Sagrado Corazón de Xesús en actitude acolledora, bendicindo a quen o venera, durante todo o mes de xuño. A Santa Rita, por último, adícase-lle na actualidade unha novena e festa.

Partindo de testemuños orais, xa que disto non existe constancia escrita, fun reconstruíndo a historia dalgunhas das imaxes do noso templo xunto co nome das persoas que de forma individual ou ben entre varios colaboraron na súa adquisición: O San Paio foi doado polas irmás García Durán (as de Diego); o Crucificado seica foi ofrecido por don Wenceslao González García, veciño de Vilagarcía pero que frecuentaba moito esta vila, a petición de Camila Salgado Sánchez. O Santo André doouno Andrés Varela Sánchez en agradecemento ó bo resultado dunha intervención cirúrxica que sufriu no estómago. A imaxe da Milagrosa débemola relacionar con María Escariz de Pantoja pois a ela se encomendou antes de ser sometida a

unha delicada operación no sanatorio de Baltar de Santiago, en cuio oratorio se veneraba. A actual efixie do Santo Antonio de Padua débemoslla a María Losada de Eirín e a da Nosa Señora do Carme, ás irmás Otero Botana.

A de Santa Rita foi ofrecida por Anuncia Sinda Castro Dono en acción de grazias por recuperar a súa saúde, mentres que a imaxe do Sagrado Corazón, que se expón no mes de xuño, débese a don Vicente de la Calle. Sobre a imaxe de Fátima teño menos información; apuntou alguén que podería ter algo que ver coa súa adquisición María de Jesús Oliveira Chenlo de Mato. De todas formas coido eu que chegou á nosa parroquia en torno ó ano 1951, época na que se levou a cabo unha gran campaña de promoción do rezo do Rosario impulsada polo inesquecible cardeal Quiroga: unha imaxe da Virxe saíra daquela de Fátima e foi percorrendo tódalas cidades e vilas de Galicia. Disto pode dar fe Marisol Meijide García, a quen Nosa Señora visitou, sendo nena, no seu leito de enferma.

A imaxe do Perpetuo Socorro, puido ser doazón de Engracia Señorán Sánchez ou alguén do seu entorno; o dato non está debidamente confirmado, aínda que, coma tódolos demais que acabamos de referir, fóronme transmitidos en conversas con persoas daquel tempo que manteñen bastante boa memoria.

No ano 1954 e froito da parroquialmente ben levada celebración do centenario da definición dogmática da Concepción Inmaculada de Virxe María, os fregueses da Estrada xunto coas distintas ramas de Acción Católica e da Congregación de Fillas de María, con don Nicolás ao fronte, deciden erixir na praza da igrexa, daquela denominada do Arcebispo Alcolea, un monumento á Nosa Señora. Recibe o encargo o famoso escultor Francisco Asorey.

Proxectar, deseñar, aprobar o boceto, tallar a imaxe e decidir o emprazamento... todo iso leva tempo; eis a razón pola que o pedestal está aínda sen rematar nos últimos do 1955. A ubicación da imaxe sería fronte mesmo á porta principal, circunstancia que non a todos agradou, polo que se recurreu ó Arcebisado. Informado este

das circunstancias que concorrían na erección da imaxe pasa a dar contestación á instancia presentada polo párroco don Nicolás, solicitando a pronta aprobación do proxecto levado a cabo por *suscripción popular*. A resposta da autoridade eclesiástica (4 de xaneiro do 1956) resulta favorable á continuidade aducindo que no estado avanzado das obras e xa cimentado e construído en parte o pedestal, sería gravoso e causaría mala impresión a modificación do proxecto.

Hei dicir que o proxecto orixinal da imaxe era diferente ó que agora vemos e admiramos no adro da igrexa. Un compañeiro cura referiume que Asorey deseñara a Nosa Señora coa Sagrada Forma na man. Don Nicolás puxo reparos a esta representación, poida que temese non ser aprobada pola xerarquía. O poeta de Codeseda Cabada Vázquez escribira uns anos antes que facer a Cristo presente en forma de pan...faino calquera sacerdote, e máis ninguén, nin a mesma Virxe María. ¿Temería acaso o cura que xurdise na Estrada un grupo feminista que reclamase o acceso da muller ó Sacerdocio Ministerial?

Como queira que sexa parece que ó propio escultor pareceulle o pedestal demasiado elevado, polo que daba a impresión dunha Nosa Señora distante. Iso me manifestou tamén o mesmo informante. Coido que neste aspecto andou moi atinado o arquitecto señor Rosón cando realizou o recente proxecto de urbanización da praza, decidindo rebaixar un pouco o pedestal e ubicando a imaxe no lugar que hoxe ocupa. Fáisenos agora máis próxima a nós, esperándonos cando nos achegamos ó templo e dándonos a benvinda, como dicíndonos, co seu sorriso de Nai recortado no fondo azul do ceo: *esa é a porta da casa do meu Fillo, podes entrar sen chamar, graciñas por vires*. Mesmo como se a Señora atendese a petición que un día lle formulara Unamuno en forma de verso:

*Agranda la puerta, Padre,
porque no puedo pasar.
La hiciste para los niños,
yo he crecido a mi pesar.
Si no me agrandas la puerta,*

Esa é a casa do meu Fillo, podes entrar sen chamar; graciñas por vires.

*achícame por piedad.
Vuélveme a la edad bendita
en que vivir es soñar.*

A primitiva colocación da imaxe, como se aprecia na fotografía, producía o efecto de estreitar a porta. Sen embargo, coa actual ubicación percibimos a impresión dunha entrada máis capaz e acolledora.

A imaxe de San Cristovo merece un relato máis polo miúdo. Contra o 1960 o gremio de automobilistas tomou a decisión de adquirir unha imaxe do seu santo patrón de bo tamaño e calidade, pois a que entón empregaban na súa festividade, era prestada pola parroquia de Merín, no concello de Vedra. Velaquí que un bo día a comisión nomeada ó efecto –Eusebio Carballo Fernández, José Brea Mato, Aurelio Bermejo, Alfredo Silva Mato e Orlando Torres, único supervivinte do grupo–, toman o camiño de Santiago, na procura do obradoiro do escultor J. Rivas, co que contratan a talla dunha imaxe do patrono dos automobilistas, pola que haberán pagar 14.500 pts.

Pasados os anos, no 1962 regresa Orlando da emigración en Francia para facer a festa, pero atópase cunha gran sorpresa: a imaxe do San Cristovo ¡non estaba no templo! senón que se encontraba na gasolinería; Orlando xestionou o seu regreso á igrexa e alí se encontra dende entón.

Poida que o motivo da “expulsión” do San Cristovo resida no feito de que os curas coadxutores de entón, interpretando literalmente a inscrición que se atopa ó pé da imaxe, *Propiedad del Gremio de automovilistas de La Estrada*, decidiron que fosen eles quen lle desen acubillo. Ou tamén para evitaren preguntas do Bispo na próxima visita pastoral en torno a licencia para bendicir a imaxe e expoñela á veneración da comunidade. O caso é que gracias a Orlando, a fermosa talla regresou ó seu sitio, *que era e segue sendo a igrexa parroquial da Estrada*, tal e como me manifestou o meu informante. Polo demais, van aló máis de 30 anos de posesión pacífica, que nos leva á propiedade definitiva; por iso xa lle dixen ó santo, *estate tranquilo, que aquí non hai quen te bote... e perdoa polas nosas miserias*.

Finalmente, e a modo de colofón neste percorrido polas imaxes que veneraron e veneran os estradenses entre os séculos XVII e XXI, hei falar da efixie da Virxe que preside, dende o altar maior, tódalas nosas celebracións.

Nos primeiros anos da década dos setenta, e conforme a un proxecto do actual cóengo don Alejandro Barral Iglesias, emprendeuse a remodelación do espazo interior do noso templo parroquial, coa finalidade de adaptalo a renovación da Liturxia propiciada polo concilio Vaticano II. A congregación de Fillas de María manifestou daquela o desexo de que a imaxe da Nosa Señora presidise o altar. Pareceunos ben a idea a don Alejandro e a min, pois o Concilio introducira no calendario litúrxico a solemnidade de Santa María Nai de Deus para o día de aninovo. Eliximos como modelo unha imaxe que presidía a capela dunha institución relixiosa de Compostela e, de acordo coa Asociación de Fillas de María, decidiuse encargar ó escultor Aldrey unha imaxe que transmitise a gran-

deza infinita da Nai de Cristo. O resultado do traballo foi ben fermoso: unha Virxe entronizada, Raíña do ceo e da terra, *Señora chea de gracia e virtudes, concebida sen pecado, que é Nai de Deus e Nai nosa e está en corpo e alma nos Ceos.*

Quen percorra o camiños das tres imaxes, a Inmaculada da praza, a das Dolores e a Santa Nai de Deus, encontrarase en disposición de encontrar a Xesús; pois, como admitían os nosos educadores na fe, *quen atopa a María, atopa a Xesús*, do mesmo modo que lles sucedeu aos pastores de Belén (Luc. 2,16). Aínda hoxe práceme, nas festas da Virxe, recitar amodiño o himno que a Igrexa tomou dos poemas de Ramón Cabanillas para a liturxia das horas:

*¡Estrela do norte, ben aparecida!
Ascensión na vida, redención na morte.*

*Nin o luar de agosto
nin os albos lírios
son como o teu rostro.*

*Non, non hai luar,
nin a luz de Sirius,
como o teu ollar.*

*Toda Ti es gracia,
calmas, harmonías,
ala que esvoaza ...*

*Emoción, tenrura,
íntima saudade,
alta fermosura.*

*Dúlcida beleza,
clara divindade,
pálida tristura.*

*¡Estrela no norte, ben aparecida!
Ascensión na vida, redención na morte.*

Temos que confesar que na Estrada sobresaen as devocións fundamentais da fe cristiana. O amor a Deus Pai, que se manifesta valorando ó seu Fillo como único camiño para chegar a El. A devoción a Xesucristo como Crucificado, morto e sepultado pola nosa salva-

Imaxe de San Cristovo.

San Antonio Abade, de autor anónimo. Segundo tercio do século XVIII.

ción, tamén baixo a figura do Sagrado Corazón, a quen veneramos na Estrada durante o mes de xuño; a devoción a Cristo na Eucaristía, na exposición solemne na festa do Santísimo e a procesión do 27 de xuño...

A devoción ó Espírito Santo, se cadra perdeu intensidade con relación ós tempos pasados, cando estaba activa a confraría da capela do Espírito Santo, despois en Figueiroa e tamén durante algún tempo na igrexa desaparecida no 1935. Hoxe, a pesar dos verdadeiros esforzos de curas e catequistas, dame a sensación de que unha porcentaxe significativa dos fieis é alleo á devoción do Espírito santo. ¡Quen fora capaz de artellar unha confraría con esta advocación á que se afiliasen, con verdadeiro entusiasmo, os pais de familia!

E xa, para rematar, prego a Deus por todas aquelas persoas que axudaron a coñecelo e amalo con súa Nai e tódolos santos, en quen

procuramos imitación e exemplo. Que Deus llo pague a cantos contribuíron a facer dos estradenses, mediante o labor apostólico, litúrxico, catequético e caritativo imaxes de Cristo, a quen amaron e seguen amando no próximo. Loores para todos.

Postdata

Rematado o censo de “moradores celestes” que atoparon acubillo no noso templo parroquial, incluída a Señora Inmaculada, que optou por acomodarse mesmo na praza compartindo, se é o caso, a intemperie con calquera desarroupado, chegou á Estrada un novo buscador de hospicio e petou á porta da parroquia. Sendo eu aínda párroco, San Xudas Tadeo, que é o novo inquilino da igraxa parroquial, fíxerame chegar a súa petición de pousada. Non lle dei resposta afirmativa daquela, por canto hai unha disposición do Concilio Provincial de Galicia dos anos 1887 e 1891 na que se di: *Prohibimos a los Párrocos y Rectores de iglesias exponer en ellas imagen alguna, aunque sea donada por los fieles, sin obtener previamente permiso de la Autoridad diocesana, a la que informarán si dicha imagen inspira devoción y es digna de ser colocada en los altares* (Constituciones Sinodales, Título III, Cap. II, constitución 3ª). Estando á espera de que se me aceptase a renuncia á parroquia, pareceume o máis prudente non resolver eu o problema, pois aparte desa normativa, non abolida que eu saiba, tiña outra preocupación. A Igrexa, coa sapiencia do Espírito que nela mora, e a experiencia de dous mil anos de vida, sentou no nº 27 da ordenación xeral do Misal Romano o seguinte principio: *as imaxes do Señor, da Santísima Virxe e dos Santos, segundo unha antiquísima tradición, propóñense lexítimamente á veneración dos fieis nos edificios sagros. Cóidese, non obstante, por unha banda que o seu número non sexa excesivo; e por outra, que o seu ordenamento se faga na orde debida, para que non arredan a atención dos fieis da Celebración. Non haxa máis ca unha imaxe do mesmo Santo. En xeral, no ornato e disposición da igrexa, préstese moita atención á piedade de toda a Comunidade.*

Faise pois preciso evitar todo o que sexa desviar o sentimento de amor, respecto e devoción por Deus, a Virxe e os Santos, mesmo co pretexto de facer ofrendas. Se cadra, os responsables da Comunidade terán que repensar o modo de proceder se outros “moradores celestes” petan á porta. Un bo modelo podémolo encontrar no Prefacio da festa dos santos: *Ti ofrécesnos nos santos o exemplo das súas vidas; a axuda da súa intercesión e a participación no seu destino*. Cómpre non enmendar o proxecto divino, cousa que ás veces facemos utilizando ós Santos como forzas máxicas capaces de realizar cousas imposibles para o mesmo Deus, ou crendo que o seu valemto prevalece contra a divina vontade, ou como recadadores de cartos. Sí temos que imitalos sentíndonos acompañados por eles ao percorrer o camiño que Deus tén trazado para nós.

Noutronte mesmo, conversando cun amigo que participou hai unhas semanas nunha viaxe do IMSERSO, relatoume a visita que realizaran a unha igrexa de Barcelona. Alí, ante cada imaxe, había un peto cunha cartela que dicía: LIMOSNA. “Aquí non hai acceso a Deus e aos Santos sen pagar portádego”, pensou el. Retruqueille, cunha pisca de ironía, que en Cataluña, xa se sabe o peseteiros que son, pero, o que é os santos, eses atenderían as súas peticións aínda que non botase nada nos seus petos. Pola noite, reflexionando a soas comigo mesmo lembrei a crónica periodística da chegada á Estrada de San Xudas Tadeo, a quen se presentaba como competidor de santa Rita como remediador de casos imposibles. Quérolle dicir ós estradenses que é verdade de fe que entre os santos non hai competencia nin ciumes, pois de non ser así no templo habería máis ruído ca noces, *obruit tuba buxum*, o balbordo da trompeta afofou o dóce da frauta. Espero que entre nós iso non aconteza; benvido pois san Xudas, non o Iscariote.

III. Institucións establecidas en San Paio de Figueiroa e A Estrada

Deixando a un lado a institución dos fabriqueiros, consta que existiron en san Paio de Figueiroa as Confrarías do Espírito Santo, a das Ánimas e penso que tamén a de San Antonio, non sei se sería o Abade ou de Padua, porque os dous teñen imaxe.

A imaxe de Santo Antonio Abade vestindo o hábito da Orde Hospitalaria dos Antonitas e que se conserva na Estrada, aínda que non exposta ao culto, foi datada polo profesor Otero Túniz no segundo tercio do século XVIII. Cómpre lembrar aquí que pola parroquia de Figueiroa transitaban multitude de peregrinos camiño de Compostela, o que me fai pensar que neste contexto o San Antonio Abade encaixa perfectamente pois é sabido que entre as obrigas dos Hospitalarios encontrábase a atención ós peregrinos. Outros argumentos a favor desta adscripción serían os símbolos xacobeos que existían na antiga parroquia de Figueiroa e mesmo na tamén desaparecida capela do Espírito Santo.

Polo ano 1875 naceu a Congregación de Fillas de María; nos primeiros do século vinte a Asociación do Apostolado da Oración do Sagrado Corazón en contra 1930 a organización de Acción Católica e a Irmandade Catequética. Por último o Secretariado de Caridade que foi xerme e anticipo de Cáritas que traballa arreo hoxe.

Outra fonte de coñecemento das devocións populares ven dada polas datas das misas de fundación ou nos titulares eleixidos para lles adicar altares. As misas fundadas na antiga igrexa de Figueiroa tiñan como datas preferentes o día de San Paio ou a súa oitava; o día da festa do Sacramento, dentro da oitava do Corpus, ou días seguintes. Nas festas da Santa Cruz de setembro ou oitava; pola Asunción o quince de Agosto, ou oitava; na natividade de María, no oito de setembro, ou na súa oitava; no día da Inmaculada, ou oitava. Tamén no día de San Xosé, festa das dolores da Virxe e Virxe dos Remedios, a quen estaba adicado en Figueiroa o altar do lado do evanxeo.

As misas de fundación polos defuntos, máis que fixar datas concretaban o lugar; así, o fundador da capela do Espírito Santo fundara dúas cada semana na mencionada capela, e en Figueiroa fixérao na Capela dos Remedios.

Non cabe dúbida que nas prácticas devotas de cada quen existe un compoñente, non pequeno, de motivacións persoais que nacen nos estratos máis íntimos e profundos da nosa alma. Para min é relevante coñecer a imaxe, poñamos, de Santa María, ós pés da que se axeonllaron e rezaron os meus devanceiros, por iso sinto particular devoción cando celebrou Misa no santuario da Barca de Muxía, porque meus pais comezaron o seu noivado peregrinando alí. E tamén porque miña nai me levou con ela andando ata a Barca e porque meu pai me dixo un día que aquela imaxe lle gustaba moito polo seu mirar humilde.

Para min ten un valor especial o lento debullar das avemarías cando vou acariciando as doas gastadas daquel rosario que herdei da miña avoa paterna; o meu sentimento é moito máis profundo porque creo na Comunión dos Santos, e no meu vello rosario percibo o resoar de douscentos anos de devoción dos meus devanceiros.

IV. Párrocos rectores da freguesía de San Paio de Figueiroa, ou San Paio da Estrada, dende 1620 ata o presente.

As fontes na que nos informamos foron o libro da Confraría de San Roque de Toedo –parroquia da que San Paio de Figueiroa era anexo–, que comeza naquel ano de 1620 e, despois do 1697, os libros sacramentais de Figueiroa e A Estrada.

No 1620 figuraba como párroco rector don Rodrigo López de Neira, ó que sucederá don Juan de Arrieta y Reymóndez no 1634. Xa no 1657 documentamos a presenza na parroquia do presbítero don Juan de Elduaraien y Zabala e será don Joseph González Cienfuegos, no ano 1691, quen pase a ocupar o cargo de Rector Parroquial. Da información proporcionada polo arquivo non se deduce se estes sacerdotes permaneceron na parroquia deica o remate das súas vidas.

Un pouco máis xenerosas se mostran as fontes posteriores; así de don Joseph Alonso del Portal, que toma posesión da parroquia de Figueiroa no ano 1697, onde permanece ata o 1714, sabemos que finou na Freguesía de Calobre no 1724. Recibe sepultura na capela maior da igrexa de Toedo. Don Gregorio Carballo y Prieto de Miranda sitúase á fronte da parroquia entre 1714 e 1725, sendo soterrado no templo parroquial de Toedo no 1725. No ano seguinte figura como párroco D. Juan Antonio de Espiño, que no 1738 deixa as parroquias de Toedo e Figueiroa pasando a San Miguel de Sarandón; ocupa o seu lugar don Domingo Antonio de Soto y Carbajal que tralo seu pasamento no 1754 recibe sepultura tamén en Toedo. Ó ano seguinte comeza a súa andaina don Domingo Cortázar, que se intitula *Comisario del Santo Oficio* e que no 1768 asina as partidas como *Párroco de Toedo y Figueroa y electo de San Salvador de Coiro*, freguesía do actual concello de Cangas do Morrazo. Sucédelle no 1769 don Joseph Fernández Gómez, que falece no 1803, sendo soterrado na capela maior da parroquial igrexa de Toedo; nese mesmo ano inicia a súa curta estadía en Toedo-Figueiroa o presbítero don Andrés Varela y Sarmiento quen, no 1806 asina as partidas engadindo a súa condición de electo de Santa María de Castrelo, entidade non contemplada no actual nomenclátor da diócese compostelana.

Don Juan Ignacio Rodríguez figura como párroco no 1807; falece e recibe sepultura en Toedo no ano 1826. Non se proveerá novo párroco deica o 1830, sendo gobernadas as parroquias no interregno por Curas ecónomos.

En Maio daquel ano toma posesión don Manuel Álvarez Monteserín, natural de Grandas de Salime, en Asturias. Exerceu o cargo durante corenta anos, e foi el quen realizou o traslado de San Paio de Figueiroa a San Paio da Estrada, construíndose a que se chamou *igrexa nova* no solar que hoxe en día ocupa o Banco Simeón, aquela á que os que agora somos xa entrados en anos chamabamos, mentres durou, a *igrexa vella*.

No ano 1869, unha vez falecido o párroco de Ouzande don Juan Manuel Fontenla, execútase o *arreglo parroquial* decretado polo car-

deal García Cuesta no 1867: deixa de ser San Paio anexa de Toedo e constitúese como matriz pasando a denominarse San Paio da vila da Estrada, da que dependerá, como anexa, San Lourenzo de Ouzande. Álvarez Monteserín comeza a asinar as partidas como párroco de A Estrada e Ouzande pero debeu haber algún conflito cos presenteiros -éranos o Marqués de Santa Cruz e os descendentes da Casa de Sangro de Figueiroa, respectivamente, de Toedo e Ouzande-, pois este cura desaparece da esceca, sen que eu puidese dar razón do seu posterior paradeiro.

A modo de comentario das actuacións dos meus predecesores deica aquela data, só direi que a freguesía de San Paio tivo ao fronte persoas merecentes de respecto e consideración, tan só responsables de certas negligencias no rexistro puntual e riguroso dos bautismos, casamentos e defuncións. A nova parroquia de A Estrada-Ouzande vive un longo período de interregno durante o que actuaron como rexentes os sacerdotes don José Picallo e don Francisco Coto Eirín. Por fin no 1878 é designado cura párroco da Estrada-Ouzande don Francisco Gonzáles de Penela, natural de San Andrés de Souto, quen se manterá como titular ata o 21 de novembro do 1910, data na que faleceu e foi soterrado no camposanto de Ouzande. Por razóns moi complexas, que non vou relatar, este párroco permanece na casa de Ouzande ata o seu pasamento; a partir de ano 1892 a parroquia foi gobernada polos coadxutores *in Capite* ou Rexentes don José Baños Noya (do 92 ó 96); don Laureano Sieira Carril (96-97); don Cándido Vigo Munilla, cura que iniciou as obras da nosa actual igrexa e irmán de Benito, alcalde da vila, entre 1897 e 1901; don José Martínez Rudiño, do 1901 ó 1903; don Ricardo Rivas Mugía entre 1903 e 1909 e, dende aquela data deica o mes de agosto do 1912, D. Santiago Radío Pintos, que cesou coa chegada de don Nicolás Mato Varela. Todos estes sacerdotes merecen a mellor loubanza pois mantiveron aceso o lume da fe e o fervor da piedade. Deles conservamos no arquivo parroquial a súa grafía nos rexistros, e pouco máis.

De don Nicolás conservamos máis elementos de coñecemento: algo de encontros persoais e bastantes fotografías e consellos que me

deixou escritos; moito de relatorios das persoas que o trataron moi de cerca e, para rematar... as conversas que con el manteño de cando en cando ao entrar ou saír da igrexa, ó pé do seu sartego. Don Nicolás Mato Varela foi o párroco que durante máis anos exerceu o seu ministerio ó fronte da parroquia de San Paio; cando cheguei á Estrada atopeme con el no pórtico da igrexa pero xa en vida del conversáramos un par de veces, na imprenta do Seminario, nunha ocasión e outra, sendo eu cura de Lérez, no café de Pedro Campos onde me convidou a min e un compañeiro que o trataba máis de perto. Sería contra o ano 1960, cando nin podía eu soñar que habería ser o seu sucesor. O día que me presentei na Estrada para *por me ó servicio* da parroquia, o día 31 de outubro do 1965, don Nicolás, dende o vestíbulo do templo parroquial transmitíume unha fonda mensaxe: *estás acollido por esta xente con todo agarimo, ben seguro que queren ver en ti unha prolongación da miña presenza, ou, mellor, de Cristo, a quen durante cincuenta anos tentei facer presente a dar a coñecer.*

Na homilía daquel día expresei o meu desexo de ser bo sucesor daqueles que me precederan nestas terras de Tabeirós e parroquia da Estrada e Ouzande, sen esquecer unha mención emocionada e agradecida a don Adolfo Constenla Costa, Tenente Coronel Capelán Castrense por cuia mediación me foi concedida unha beca coa que cursei catro cursos de Teoloxía. E por último mencionei ó meu antecesor para dicir: *non teño mellor título de presentación que o ser sucesor de don Nicolás.* El, durante anos inspirou moitas das miñas decisións e no seu exemplo, así como nos papeis e libros do Arquivo Parroquial que el redactara encontrei resposta ás miñas dúbidas. Certa mañá cediño, entrando na igrexa para a misa de oito susurroume dende o seu sartego: *lembra que o noso ministerio é semellante a unha carreira de relevos, toma ti o meu e procura superar a miña marca. Esfórzate nese cometido chamado A Estrada, non erres o camiño e non suplantes nunca a Cristo pola túa propia persoa.* Fun pois destinado a servir a Cristo e á Estrada co mesmo amor que inspirou a entrega de don Nicolás e a liberdade de espírito ante o poder civil ou eclesiásti-

co que el demostrara en bastante ocasións. Coa mesma austeridade e espírito de pobreza que el manifestara durante a súa vida, coa caridade que o levara a socorrer ós máis necesitados e coa valentía con que defendía ós seus fregueses. Nas nosas biografías dábanse algunhas coincidencias; amboledous nados no Partido Xudicial de Carballo, el no concello de Coristanco -terra nativa de miña nai-, eu no de Laxe. Don Nicolás chegou á Estrada con 37 anos e eu con 38; os dous servíramos antes tres parroquias, levabamos doce anos de presbiterado e solicitáramos este destino tamén os dous, só que cun leve matiz diferencial: tódolos meus antecesores foran destinados a esta parroquia mediante o sistema denominado *dereito de presentación*, que ata entón exercía o Marqués de Santa Cruz de Ribadulla. Eu, sen embargo fun xa nomeado polo Arcebispo Quiroga, trala renuncia dos presenteiros a exercer aquel dereito. Aquel cambio de formas propiciado polo Concilio Vaticano II foi o responsable de que esta vila carecese de párroco entre xaneiro do 1962 e outubro do 1965. Neste período exerceu a función sacerdotal don Baldomero Louro Lado quen organizou unha impresionante recepción á miña persoa por parte dos fregueses da Estrada, ¡nunca llo agradeceréi abondo!

Pescudando despois nos escritos do Arquivo Parroquial puíden atopar numerosos testemuños da súa confianza en Deus fronte ós honores e grandezas da terra, circunstancia que o levou a desposuírse de tódolos títulos alleos á súa condición sacerdotal, poñendo sempre a súa persoa ó servizo dos demais e acatando o mandato dos seus superiores, de modo que, ante calquera dúbida daqueles, logo lles replicaba: *se a VE. lle parece mellor que outro sirva a parroquia, eu voume de contado para Coristanco*, así llo fixo saber ó Arcebispo Muniz de Pablos no 1936, constando tamén por escrito a resposta positiva do Arcebispo ratificando a súa confianza no cura da Estrada. Noutra ocasión presentoulle a dimisión a Quiroga Palacios, que non estimou motivo para aquela drástica decisión polo que, prudentemente, rexeitou a súa renuncia; isto ocorreu no 1955.

Parvus in corpore, magnus in corde: don Nicolás Mato Varela (párroco da Estrada e Ouzante entre 1912 e 1962).

Perante o seu pobo fixérase merecente do epitafo *Ecce Sacerdos Magnus...* que, aínda non tendo a estatura dun xogador de baloncesto, acadrábanlle á perfección as verbas consignadas no sepulcro do Arcebispo don Zacarías Núñez na catedral de Santiago: *Parvus in corpore, magnus in corde, sublimis in verbo*, home de corpo pequeno, corazón grande e palabra sublime. Doutor

en Teoloxía, Capelán de Honor da Súa Maxestade El Rei e merecente, a unha idade tan curta dunha parroquia da categoría da Estrada, considerada de término. Pese a detentar tales méritos e honores, nunca fixo fachenda deles e mesmo moi pronto os eliminou do encabezamento das partidas que consigna para titularse, humilde e simplemente cura párroco da Estrada. Venme aquí á memoria aquel poema de Labarta Pose, adicado ó seu amigo sacerdote José Toubes, tan relacionado con esta cuestión.

José Toubes

Querido amigo Toubes: yo quería felicitarle a usted muy cordialmente por ese nombramiento prominente de Capellán de Honor que el Rey le envía.

Si yo fuese nombrado esa sería distinción muy honrosa, ciertamente, pero lo ha sido usted, y, ciertamente felicitarle fuera una herejía.

Ser Ministro de Dios, aquí en el suelo es el más grande honor que el mundo encierra, ¿puede nadie sentir mayor anhelo?

*¡Quien, pues, le felicite, en ello yerra!
Ya es usted Capellán del Rey del Cielo.
¿Qué gana al serlo de uno de la tierra?*

Poida que a honra que máis agradeceu, por proceder dos seus fregueses, foi a da primeira Medalla de Ouro do Concello estradense, aprobada por unanimidade da Corporación en sesión plenaria do 1 de xullo do 1950 para conmemorar os cincuenta anos de sacerdocio e 38 como párroco da vila da Estrada... *Con celo apostólico que es justo resaltar por su ejemplaridad.* Proponse, ademais, a Corporación, *sumarse al entusiasta homenaje del pueblo con motivo de sus Bodas de Oro Sacerdotales,* e tamén, *reiterar el hecho de reiterada incomprensión, efecto de informaciones tendenciosas, que vino padeciendo durante muchos años; circunstancia que, no sólo no mermó en lo más mínimo su fervor apostólico, sino que le sirvió de estímulo para agotar su existencia en la práctica intensa de la caridad y el bien.* Finalmente, *por entender unánimemente la Corporación en Pleno que es más justo premiar la labor silenciosa y fructífera de un apóstol que valerse de estímulos de vanidad para obtener beneficios de personas influyentes, recursos que no deja de emplearse, por desgracia, con harta frecuencia.* E rematan dicindo, *Este acuerdo es el reflejo exacto del sentimiento de todos los estradenses que conocen la vida de don Nicolás.*

Anos máis tarde, xa *post mortem*, sinal evidente de que non se facía para acadar ningunha gratitude neste mundo por parte do sacerdote falecido, a Corporación solicitou dos familiares e curas responsables da parroquia *el honor de que en la misma Sala de Plenos se instalara la Capilla Ardiente para velar sus restos mortales hasta su inhumación;* e mesmo se acordou solicitar *los oportunos permisos de las Autoridades Gubernativas y Sanitarias,* coa finalidade de darlle sepultura intramuros do templo parroquial para cuia construción non aforrara don Nicolás esforzos e desvelos, circunstancia que se fixo constar no epitafio da súa lousa sepulcral.

Na Estrada, don Nicolás honraba e aínda honra a parroquia e o concello, mesmo despois de morto. Deixou, para min e calquera que o suceda, un camiño ben trillado, tal como foi recoñecido no acordo plenario da Corporación Municipal do 27 de abril do 1962 que, mesmo contra o parecer da secretaría do Goberno Civil da provin-

cia, decidiu darlle o nome de don Nicolás á rúa que aínda hoxe o leva e que el percorreu de cotío durante moitos anos. Deixou tamén aquel cura grata memoria na xente da Estrada. Durante algún tempo, ó iniciar conversas cos anciáns e enfermos que ía visitar, cheguei a descubrir que as almofadas da xente máis humilde gardaban segredos da xenerosidade de don Nicolás, pois era alí mesmo onde el, discretamente, deixaba o donativo que podía para evitarlle ás persoas a humillación de ter que andar a pedir. A súa impronta na xente foi tan profunda que mesmo, con frecuencia, ó dirixírense a min, escomenzaban: ... *pois mire, don Nicolás...*

Observando a súa vida e o respecto do que se fixo merecedor, cómpre lembrar o título dun libro do escriturista Xosé María González: “Dios es gratuito, pero no superfluo”, que ven dicir que ser crente enriquece ó ser humano aínda que non nos custe nada. Lido en sentido inverso: “Dios no es superfluo, pero si gratuito”, lémbra-nos as palabras de Cristo no Evanxeo, *o que recibistes de balde, dádeo de balde*, mandato que don Nicolás coñecía e cumpría porque tiña crara conciencia, igual ca min, que a fe en Cristo e a súa gracia recibíraa gratuitamente sen que ninguén lla impuxese; así llo fixo saber un día a un colaborador seu que amosou a idea de impoñer por lei o descanso dominical: *mira que eu son vello, e nunca vin un paxaro que fose para o seu niño a pedradas ...*

Don José Sanmartín Sobrino, autor da obra “Un país llamado La Estrada”, despois de facer cumprida referencia a santos destas terras coma santa Paderna de Arnois ou San Gonzalo de Acibeiro, afirma (pax.19)... *quizá fuera oportuno y noble incluir entre estos santos no santificados al bueno de ¿San? Nicolás Mato Varela*. Non atrevéndome eu a suprimir a interrogación da palabra “San”, sí que me parecería noble e oportuno admiralo polas súas virtudes.

E neste paracoloxio que deixo escrito debo consignar agora o meu nome, o de don Nicolás Alvarells, que colaborou comigo dende o 1998, e por último don Xosé Antonio Ortigueira Barros a partir do mes de febreiro do ano 2004. A eles pasou o relevo que eu

recibira de don Nicolás naquel xa lonxano 31 de outubro do 1965; a Deus rogo que de consuno gobernen a nave das parroquias de San Paio e San Lourenzo, logren o aprecio e colaboración de tódolos fregueses e vexan fructificar o seu traballo. Eu, como PÁRROCO EMÉRITO DA ESTRADA E OUZANDE, e mentres Deus me dea vida, ofrezo a miña oración diaria por todos, cregos e leigos, e aceptarei con humildade e gratitude o aprecio e cariño dos fregueses de ambalasdúas parroquias